

N. O. HORDUZ
Uzhhorod

V. O. SUKHOMLYNSKYI ABOUT SOCIALIZATION: TECHNOLOGICAL ASPECT

The concept of «socialization» is presented in the article from the point of view of the outstanding scientist and teacher Vasyl Sukhomlynskyi. The semantic content of this and similar concepts is revealed; «steps of socialization» that contribute to the formation of personality of a student are outlined and defined.

The scientist considers socialization basing on the goal of education: formation of a free, spiritually rich, relatively autonomous personality, characterized by purity and beauty of moral relations, compassion and benevolence in relation to people. In relations with people personality has the right to choose basing on his conscience.

The category of «conscience» by Sukhomlynskyi is the failsafe way that serves as an active manifestation of «persistence» from the moral demands, the necessity of a permanent self-control. One of the main educational technologies of conscience is to encourage school children to the truth concerning themselves primarily, to inner purity, revealing the lies, falsification of facts, fabrication of what actually does not exist.

Specific role is given to the group, the main person of which is a student in the process of forming such important personal values as high national self-consciousness, love and devotion to Ukraine, a willingness to work for the sake of flourishing of his country.

The defined technologies of forming socialization by Vasyl Sukhomlynskyi still have not lost their relevance today.

Key words: Vasyl Sukhomlynskyi, socialization, conscience, pedagogue, pupils, socialization of a personality, tolerance.

Н. О. ГОРДУЗ
г. Ужгород

В. А. СУХОМЛИНСКИЙ О ПРОБЛЕМЕ СОЦИАЛИЗАЦИИ: ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье понятие «социализация» представлено в интерпретации выдающегося ученого, педагога Василия Сухомлинского. Раскрыто содержательное наполнение данного понятия и касательных к нему, обозначены и определены «ступеньки социализации», которые способствуют формированию личности ученика.

Ученый рассматривает социализацию, исходя из цели воспитания: формирование свободной, духовно богатой, относительно автономной личности, для которой характерна чистота и красота нравственных отношений, чуткость и доброжелательность в отношении к людям. В отношениях с людьми личность человека имеет право выбора на основе своей совести.

Категория «совести» за Сухомлинским является тем безотказным средством, служит активным проявлением «неотступности» от нравственного требования, необходимости постоянного самоконтроля. Одной из главных воспитательных технологий совести является поощрение школьной молодежи к правде, прежде отношению к самому себе, к внутренней чистоте, к разоблачению лжи, фальсификации фактов, фабрикации того, чего на самом деле не было и нет.

Особая роль отводится коллективу, в среде которого находится ученик, и в ком формируются такие важные личностные ценности, как высокое национальное самосознание, любовь и преданность Украине, готовность к труду во имя процветания своей Родины.

Определены Василием Сухомлинским технологии формирования социализации не потеряли актуальности по сей день.

Ключевые слова: Василий Сухомлинский, социализация, совесть, педагог, ученики, социализация личности, толерантность.

Стаття надійшла до редколегії 29.08.2014

УДК 371.011(091)

В. Ф. ДЕРКАЧ

с. Павлиш, Кіровоградська область

ГУМАНІСТИЧНІ ІДЕЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті на основі архівних матеріалів педагогічно-меморіального музею В. О. Сухомлинського та спогадів його колег розкриваються гуманістичні ідеї толерантності В. О. Сухомлинського.

Ключові слова: гуманність, гуманістичні ідеї, гуманізм, толерантність, моральні принципи, духовно-моральне виховання.

Постановка проблеми. Педагогічна спадщина видатного українського педагога В. О. Сухомлинського займає особливе місце не тільки у вітчизняній, а й у світовій педаго-

гіці. Його ідеї становлять великий інтерес для сучасної науки і практики, його педагогічна діяльність викликає винятковий інтерес в наукових колах, в учительському середовищі,

серед широкого батьківського загалу. Особливе значення для нас сьогодні має виховання гуманності, толерантності у системі його роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню формування толерантності як одному з найголовніших у гуманістичному вихованні школярів велика увага приділяється в працях таких науковців як Ш. О. Амонашвілі, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинська, М. В. Богуславський, В. Г. Риндак, І. Д. Бех та ін. У своїх наукових дослідженнях вони всебічно аналізують такі поняття, як гуманність, толерантність, виділяють закономірності їх розвитку.

Виклад основного матеріалу. На основі багаторічного досвіду та глибоких педагогічних досліджень В. О. Сухомлинський своїм головним завданням вважав виховання духовності у школярів. Про це переконливо свідчать назви його праць: «Моральні заповіді дитинства і юності», «Духовний світ школяра», «Моральний ідеал молодого покоління», «Виховання моральних стимулів до праці у молодого покоління» та ін. Вся система його роботи спрямована на гуманізацію навчально-виховного процесу.

В основі концепції гуманізації освіти видатного педагога лежать гуманістичні ідеї толерантності. Складовою навчально-виховного процесу очолюваного ним педагогічного колективу були толерантність, доброзичливість і повага до дітей. У своїй праці «Як виховати справжню людину» В. О. Сухомлинський зазначав, що «виховання справжньої особистості базується не на принципах авторитарної педагогіки, а на загальнолюдських моральних цінностях» [1]. На його глибоке переконання найважливішими моральними якостями вихованців повинні бути любов і повага до людей, честь, совість, доброта, співчуття, бажання прийти на допомогу.

У статті «Нагорода за добро» Василь Олександрович, звертаючись до колег, наголошував на тому, що «ми зобов'язані виховувати в дітях доброту, людяність, сердечність, чуйність. Кожен з нас повинен знати і відчувати, що на нашій совісті – доля дітей, що від нашої духовної культури залежить розум, здоров'я, щастя молодого покоління» [2].

Виховання духовності, зазначав видатний педагог, тісно пов'язано з необхідністю бере-

жного ставлення учителя до індивідуальних особливостей кожного учня.

У статті «Бачу людину», яка була опублікована в Літературній газеті, В. О. Сухомлинський зазначав: «Життя переконало мене: не можна вивертати душу підлітка чи юнака перед усіма, не можна виставляти на загальний огляд, те, про що педагог якщо і має право говорити, то лише наодинці з вихованцем, пошепки, щоб той вірив, крім вчителя ніхто про його справи не знає і знати не буде. Про людину забувати не можна. Вплив на дітей, які щойно переступили поріг школи, я починаю, по суті з того, що вчу їх мові серця. Таку мету виховання я ставлю перед собою на всі роки спілкування з класом. Я намагаюся домогтися, щоб діти вже з дитинства могли розпізнавати в іншій людині радість, тривогу, горе, смуток, щоб уміли відгукуватися на ці почуття всім еством – думками, вчинками, справами. Якщо хочете, це – азбука в підготовці дитини до життя в колективі» [3].

В основі всієї педагогічної діяльності В. О. Сухомлинського лежить глибока віра в дитину, її можливості бути хорошою людиною.

Заслуговує на увагу десятирічний план роботи Пависької школи, розроблений її директором. Адже він був розрахований на весь період навчання дитини в школі. Один з розділів цього плану присвячений спеціальним бесідам, спрямованим на формування у школярів норм моралі.

Василь Олександрович розпочинав готувати своїх вихованців до активної участі у житті суспільства, вже починаючи з початкових класів. Духовним надбанням дітей, на його думку, повинні стати моральні цінності, створені народом протягом століть, співчуття, готовність прийти на допомогу, щирість, відвертість.

Виховання духовно здорової особистості, зазначав В. О. Сухомлинський, повинно починатися з формування у підростаючого покоління моральних цінностей, які розкриваються через такі поняття, як совість, доброзичливість, терпимість до чужої думки. Цьому в значній мірі сприяла розроблена видатним педагогом система бесід на морально-етичні теми.

Для учнів 1–4 класів:

- Пам'ятай про тих, хто поряд.
- У країні Добрих і Ввічливих людей.

- Увійди в природу другом.
- Ти живеш серед людей.
- Умій почути і голосне, і мовчазне горе.
- Барви рідного краю.
- Не будь байдужим до людського горя.
- Стань другом природі.
- Як поводити себе серед людей.
- Краса спілкування.
- «Щоб не виросла людина – серце мов крижина».
- Мудрість людської скорботи.

Для учнів 5–10 класів:

- Ніколи не забувай, що ти живеш серед людей!
- Умій виразити співчуття не лише словом, а й ділом.
- Роби добро не тільки тоді, коли тебе бачать люди, а й тоді, коли тебе ніхто не бачить.
- Духовне невігластво людини.
- Будь великодушним і добрим. У великодушності – справжня краса людини.
- Правда життя в тому, щоб над усе ставити чесну працю для людей, добре ім'я і гідність людини.
- Думай, як твої вчинки відіб'ються на душевних переживаннях людини.
- Умій відчувати поруч із собою людину.
- Умій жити для людей. Твоя активна життєва позиція.
- Людська вихованість не можлива без людської вдячності.
- Людина народжується для того, щоб залишити по собі слід вічний.

Питання духовно-морального виховання систематично обговорювалися на засіданнях педагогічної ради школи. Назву лише кілька тем:

- Виховання перших моральних понять у дітей 7–8р.
- Формування морально-ціннісних потреб у школярів середнього шкільного віку.
- Про виховання моральних рис людини майбутнього.
- Система бесід на моральні теми в 3–4 класах.
- Виховання в учнів любові до Батьківщини.
- Формування моральних понять і уявлень у молодшому шкільному віці.
- Формування понять про добро і зло у дітей молодшого шкільного віку.
- Виховання моральних потреб у старшокласників.
- Формування моральних ідей у процесі викладання історії.
- Виховання елементарної моральної культури в учнів молодшого та середнього шкільного віку.
- Формування моральних переконань в процесі викладання літератури.

В. О. Сухомлинський постійно наголошував на тому, що на ставленні до всього живого

треба виховувати гуманні почуття в дітей. Особливо велику роль у вихованні таких почуттів у школярів відводив природі. Про це переконливо свідчить протокол засідання педагогічної ради від 21.05.1962 р., у якому рекомендувалося класним керівникам провести з учнями 2–3 денні туристсько-краєзнавчі походи історичними місцями з метою вивчення рідного краю.

Переконливим доказом того, що у системі роботи В. О. Сухомлинського визначальним було гуманістичне, духовно-моральне виховання школярів є протоколи засідань психолого-педагогічних семінарів. Вражає оригінальність їх тематики:

- Праця як важлива умова повноцінного морального і розумового виховання.
- Про етичні бесіди та їх вплив на свідомість і почуття учнів.
- Виховання толерантності в школі та сім'ї.

Виступаючи з цією темою перед колегами, В. О. Сухомлинський зазначив, що в процесі виховання дитину можна навчити толерантності. Тому що тих чи інших рис характеру вона набуває протягом всього свого життя.

У виступі на одному із засідань психолого-педагогічного семінару «Найголовніші передумови успішної підготовки до школи дітей в дошкільні роки», Василь Олександрович, звертаючись до вчителів і батьків дошкільнят, які були присутні на семінарі, зазначав: «Треба зрозуміти, що від того, в яких умовах, оточенні знаходиться дитина, залежить її виховання, її розвиток, її майбутнє. Найбільше на виховання дитини впливає середовище, в якому вона знаходиться у віці від 4 до 9 років. Серед ваших вихованців є діти, які слабо мислять, з обмеженою здатністю до оволодіння знаннями. До таких дітей треба бути особливо толерантними. Між педагогічною мудрістю, педагогічною наукою і учнем стоїть учитель – ось про що не можна ні на хвилину забувати» [6].

В. О. Сухомлинський бережно ставився до своїх колег, постійно турбувався про їх матеріальний благоустрій, опікувався тими, хто хворіє, докладав значних зусиль для того, щоб кожен вчитель відчував, що його робота в школі помічена і гідно оцінена. Переконливим доказом цього є спогади його колег.

Пригадує М. К. Сокурєнко, вчитель української мови та літератури Куцеволівської школи.

2 листопада 1946 року в Онуфріївському райвно мала відбутися нарада завучів. До райцентру жодного метра бруківки. Вирішила йти пішки 35 км. Щоб встигнути, вийшла о 3 год ночі. Прибула в райвно о 9.30. Побачивши мене, Василь Олександрович привітно посміхнувся і запитав: «Чим ви добиралися?».

– Прийшла пішки, втомлено сказала я.

– Пішки? Та ви що?

Після закінчення наради В. О. Сухомлинський покликав мене і сказав:

– Хвилинку почекайте, я зараз зателефоную в райвиконком, райспоживспілку, можливо, хтось з Куцеволівки чи з Деревки сюди приїхав. Не повертатися ж вам і додому пішки. Поклавши трубку, він із задоволенням сказав:

– Домовився. Є підвода з Деревки. Вас підвезуть.

Дорога була довга, надходив вечір, збиралося на дощ. Коні повільно ступали по роз'їжджених, вкритій грязюкою дорозі. Я скрутилася в бублик, зарилася в запашне сіно і довго думала: як мало людині треба для радості. Трохи уваги. А як легко на душі! [4, 60–63].

Пригадує Іван Артемович Становий, вчитель Павлівської школи. Всі, хто спілкувався з Василем Олександровичем, пам'ятають його як людину – гуманіста. Пригадую, як у важкі післявоєнні роки, які були неврожайними, (він тоді працював завідувачим райвно) якимось чином через райвиконком добився додаткових пайок борошна для багатодітних учителів.

Щодня Василь Олександрович отримував десятки листів: від науковців, педагогів, батьків. І, незважаючи на свою велику зайнятість, він завжди знаходив час, щоб відповісти своїм колегам чи дати пораду батькам.

Василь Олександрович завжди показував, що треба робити і як треба «Я зробив би отак, – пояснював він.

– А як ви?».

Часто збираючись на урок, де учні мали писати твір, він питав учителя: «А як ви його написали б? Я написав би отак...» [4, 67–70].

Він допомагав старшокласникам редагувати замітки до шкільних газет. Він знаходив час поговорити з випускниками про їхнє майбутнє.

Пригадує випускник школи В. Терен. «Ми сідали під дерева і вчитель слухав нас. Він завжди спочатку хотів послухати учнів, а вже

потім говорив сам. Назавжди запам'яталися його розмови з нами, випускниками». [4, 70].

«Я часто хворіла, – розповідала В. Т. Дарган – але жодного разу за всі роки роботи з Василем Олександровичем не чула слів докору від нього. Приходиш у школу, а він вітається й запитує: «Ну, як ваше здоров'я?».

За станом здоров'я я не могла їздити на екскурсії з дітьми. Перші два роки директор посилав мене, і це було справжньою мукою. Про ці прикросі я розповіла Василю Олександровичу. Він з розумінням до цього віднісся і більше ніколи на екскурсії не посилав. А одного разу я сама виявила бажання поїхати разом зі своїм класом на Кременчуцьку ГЕС. Приїхали додому, Василь Олександрович потис мені руку і запитав: «Ну, як здоров'я? Спасибі, що поїхали. Здається, що це дрібниці. Але для людини дуже важливі такі увага і турбота» [4, 52–55].

Зі спогадів М. М. Верховініної Трапилося так, що в кінці 1969 року я тяжко захворіла. Василь Олександрович турбувався про відправлення мене до обласної лікарні. Нарешті, 10 березня 1970 року я прийшла до школи. Директор довго розпитував мене про стан здоров'я і, знаючи, що мені ще довго доведеться лікуватись, у присутності колег сказав: «Лікуйтесь, поправляйте своє здоров'я і пам'ятайте, коли б ви не повернулися до школи, місце для вас завжди буде». Ці останні слова підтримували в мені сили ще довгі місяці в боротьбі з хворобою [4, 47–49].

В. О. Сухомлинський постійно турбувався про молодих учителів, надавав їм посильну допомогу, створював всі необхідні умови для їх повної самореалізації, створював ситуації успіху. Ось що пригадує вчитель української мови та літератури Р. М. Гришина: «Директор завжди був уважний до молодих колег. Після закінчення Кіровоградського педінституту я отримала направлення в Павлівську середню школу. Нас було двоє молодих учителів. Через місяць Василь Олександрович запросив нас на засідання батьківського університету. Він познайомив батьків із нами й відрекомендував як здібних учителів. Ми добре розуміли, що не встигли себе зарекомендувати такими, але це було гарним стимулом для нас довести, що саме такими ми і є».

Сімейне виховання було пріоритетним в діяльності Павлівської школи. Для батьків була створена батьківська школа.

В працях «Павлівська середня школа», «Батьківська педагогіка», «Мудрость родительской любви», в практиці роботи очолюваного В. О. Сухомлинським колективу школи розроблена оригінальна система батьківської педагогіки, в якій одне з центральних місць займає проблема морального виховання. Переконливим доказом цього є тематика занять батьківської школи:

- Громадянин формується з дитинства.
- Людську гідність формуйте з дитинства.
- Формування в учнів моральних почуттів і моральної поведінки.
- Людина починається з добра.
- Виховання у дітей шанобливого ставлення до Батьківщини, рідної мови, культури українського народу.
- Формування у дітей морально-естетичних рис громадянина України.
- Сім'я як джерело доброти й милосердя.
- Залишимо в серцях наших синів усю красу навколишнього світу, все багатство наших предків.
- Утвердження принципів загальнолюдської моралі у родині.
- Роль батьків у формуванні національної свідомості та патріотичного виховання у сім'ї.
- Духовний розвиток дитини.
- Виховання моральної свідомості та культурної поведінки у сім'ї.
- Духовний світ старшокласника.
- Серце дитини не повинно залишитися холодним і байдужим до наших святинь.
- Виховання характеру і морально-вольових якостей старшокласників.
- Проблема духовних потреб юнацтва.

V. F. DERKACH
Pavlysh, Kirovograd region

HUMANISTIC IDEAS OF TOLERANCE BY V. O. SUKHOMLYNSKYI

Humanistic ideas of tolerance by Vasyl Sukhomlynskyi are revealed in the article on the basis of archive materials of Sukhomlynskyi Pedagogical and Memorial Museum and memories of his colleagues.

Key words: humaneness, humanistic ideas, humanism, tolerance, moral principles, spiritual and moral education.

В. Ф. ДЕРКАЧ
с. Павлыш, Кировоградская область

ГУМАНИСТИЧЕСКИЕ ИДЕИ ТОЛЕРАНТНОСТИ В. А. СУХОМЛИНСКОГО

В статье на основе архивных материалов педагогически-мемориального музея В. А. Сухомлинского и воспоминаний его коллег раскрываются гуманистические идеи толерантности В. А. Сухомлинского.

Ключевые слова: гуманность, гуманистические идеи, гуманизм, толерантность, моральные принципы, духовно-моральное воспитание.

Висновки і перспективи досліджень. Таким чином, глибоке вивчення і аналіз педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського з питань гуманістичного та духовно-морального виховання школярів дають змогу зробити висновок, що запропонована ним педагогічна система відіграла значну роль у розвитку теорії і практики виховання і навчання дітей, збагатила педагогічну науку новаторськими ідеями. Саме життя сьогодні доводить особливу актуальність педагогічної спадщини видатного педагога. Його ідеї можуть бути успішно використані в практиці роботи сучасних навчальних закладів країни. Адже для втілення його практичних і теоретичних надбань є всі необхідні умови.

Список використаних джерел

1. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину // Вибрані твори: в 5-ти т. — Т. 2. — К.: Рад. школа, 1976.
2. Сухомлинський В. А. Награда за добро // Правда. — 20.02.1967.
3. Сухомлинський В. А. Вижу человека // Литературная газета — 1968. — № 39.
4. Ковальчук В. І., Хорунжа Т. К. Спогади про Сухомлинського. — К.: Рад.школа, 1990.
5. Книги протоколів засідань педагогічних рад Павлівської середньої школи. 1958–1959; 1959–1960; 1961–1962; 1964–1965, 1967–1968.
6. Книга протоколів психологічного семінару Павлівської середньої школи 1967–1968; 1969–1970.
7. План роботи Павлівської середньої школи на 1968–1969 н. р.

Стаття надійшла до редколегії 01.07.2014